

IX. ISMERETLEN ESTERHÁZY ANTALNÉ
ERDŐDY JULIANNA FÖLÖTT

<Alr>

Egről le-esett

N A G Y C S I L L A G ,

Az az:

Tekintetes, és Nagyságos Gróff

5

E R D Ö D I

JULIANA ASZSZONY;

Kit

Iffiúságának ragyogó Csillagzásában, a' Csillagos Czi-
merü, és Gróffi Méltósággal tündöklő

10

ERDÖDI HÁZNAK EGÉRÖL

a' Halálnak irgalmatlan Keze le-vont,
és Házasságbéli CSILLAG Társától, Méltóságos Gróff

E S T E R H A Z I A N T A L T Ó L

véletlenül el választván, gyászos koporsóban ejtett.

15

Mellynek utolsó Pompáját, Nagy-Szombatban, a' JE-
SUS-Társasága Templomában, ugyan azon Társaságból egy

Lelki Tanító ezzel a' dicsirettel tisztelte,

*IanVarIVs haVának hVszon-negyedik napján, köD-
ben bVrVLt GróffI tsILLagVnknak keserVes
esztenDelében.*

20

Nyomtatott Nagy Szombatban az Akadémiai Bötükkel
Hörmann János által, 1697. Esztendőben.

„Quicumque in Ecclesia pie vivit, et caste; qui ea, quae sursum sunt, sapit, non quae super terram; coelestis quodammodo instar est luminis: et dum ipse sanctae vitae nitorem servat, multis viam ad Dominum, quasi Stella demonstrat.” S. Leo serm. 3. de Epiph.

5

„Valaki az Anyaszentegyházban áitatossan és tisztán él, s' nem ragaszkodik a' földi jókhoz, hanem a' mennyei jókat keresi; hasonló az égi lámpáshoz: mert midőn maga szent étellel tündöklök, annak példájával másokat Csillag módon vezet az üdvösség útjára.” *Szent Leo Pápa.*

10

„Stellae lucentes sunt cuncti justi pariter et fideles, virtutum suarum flamma radiantes.” S. Aug. serm. 134. de Temp.

„Világoskodó Csillagok minnyájan az igaz hivek, és jó cselekedetekkel tündöklő jámbor Keresztyének.” *Sz. Agost.*

„Nil juvat externo componere membra nitore.

15

Lux naturalis Sydera nobilitat.”

Ennodius distich. 12.

Nem használ embernek régi nemessége,

Uri méltósága, és külső szépsége:

Ha nem fényeskedik belső szépségével;

20

Mint az égi Csillag maga szép fényével.

„Cecidit de Caelo STELLA MAGNA.” Apoc. 8[, 10].

„NAGY CSILLAG esett le az égről.” Sz. János látásának 8. részében.

AZ Angyali, és Emberi természetnek alkotásán kívül semmi nincsen, a' mi a' Teremtő Istennek csudálatos bölcsességét, hatalmát, és szépségét olly nyilván ki mutassa, mint a' Csillagos égnek rendes, ékes, és fényes alkotmánya. Bizonyította ezt a' Koronás Proféta, midőn a' nyolczadik Sóltárban ama' szép verset énekli: „*Caeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annunciat firmamentum.*” Az Isten bölcsességének, hatalmának, és szépségének dicsőségét annyi nyelvekkel hirdetik, dicsirik, és magasztalják az égi alkotmányok, mennyi csillagoknak ragyogásával az emberek szeméit gyönyörködtetik. Ennek a' mondásnak igazságát nagy lelki örömmel érezte a' mi kisded Szerzetünknek Fundálója, Szent Ignátz Pátriárka, a' ki valamennyiszor étzakának idején a' csillagos égre tekintett, álmélködván annak szépségén, illyen képpen foházkodot: „*Quam sordet mihi terra, dum Caelum aspicio.*” Oh édes Teremtő! be gyönyörűsége a' te lakó helyed! be szépek a' te palotáid, mellyeknek ablakira ennyi fényes lámpásokat függesztettél! Rútnak látczik én előttem ezekhez képest minden földi szépség, homályosnak minden fényesség, éktelennek minden ékesség. Szépek ugyan magokban a' zöld erdők, a' füves rétek, a' tornyos hegyek, az árnyékos völgyek, a' gyümölcsös fák, a' virágos kertek, és a' kristályszinű tiszta források; de ezeknek szépsége csak ollyan a' Csillagos égnek szépségéhez képest, mint egy kis <A2v> gyertyának világoskodása a' nagy napnak fényességéhez képest. Helyén hagyom tehát bölcs Ecclesiasticus mondását, kinek szava szerint: (a) „*Species caeli gloria stellarum,*” „az égi alkotmányoknak leg-nagyobb ékessége a' csillagokban áll”; mellyekkel, mint valami villogó gyémántokkal az egek suporláttya fel vagon ékesítve.

De jaj! mit hallok Dionysius és Pausaniás nevű régi bölcsektől? *Mutabiles sunt in mundo res omnes; nec quidquam est perpetuo stabile, ac firmum,* semmi nincsen e' világon, a' mi az ő szépségében és épségében mindenkor meg maradna, és változás alá-nem volna vetve. A' hivesítő tavaszi szellők bádgyasztó nyári hévségekre fordulnak, és a' száraz nyarak után esős őszi üdők következnek. Meg-zöldülnek az erdők, és ismét el sárgúlnak; meg-újúlnak a' mosolygó virágok, és ismét el hervadnak; meg-tisztúlnak a' folyó vizek, és ismét fel zavarodnak. Ma vigadunk, hólnap szomorkodunk; ma egészségben vagyunk, hólnap betegségben kinlódunk; ma élünk, hólnap a' halálnak halójában esünk.

Nem-is csudálnám én ezt a' változást, ha csak a' földön történnék; de, a' mint szokták köz beszédben mondani, *Et Sydera suas patiuntur Eclipses,* még az égi alkotmányokban-is változások és fogyatkozások találhatnának. Fel kél a' nap, és ismét le nyugszik; meg telik a' hód, és ismét el fogy; fel derülnek a' csillagok, és ismét ködben borúlnak; sőt, a' mint Üdvözítőnk Sz. Máténak 24. részében [v. 29.] meg jövendölte, „*Stellae cadent de caelo,*” lesz olly üdö, mellyben „a' csillagok” nem csak meg-homályosodnak, hanem „az égről-is le esnek.” Jól tudom én, hogy ezt a' Christus mondását bötü szerént az utolsó itelet napjárul kell érteni; mert arról mondatik az Evangeliomban, hogy minek előtte el jöjjön, „*erunt signa in sole, et luna, et stellis,*” „jelek lesznek a' napban, és a' hóldban, és a' csillagokban:” úgy hogy a' napnak fényessége setétségben borúlyon, a' hóldnak világossága tellyességgel el foggyon, 's a' csillagok lámpási le essenek az Egi Erősségről, mellyhez voltak szegezve. Tudom én ezt, a' <A3r> mint mondtam; de ellenben azt-is tudom, mire magyarázza lelki értelem szerént ezt a' mondást Pádvai Sz. Antal serm. in Dominicam I. Adv. „*Ceciderunt stellae, id est, homines viventes de firmamento, id est, statu suo, in quo firmi videbantur stare, et diutius vivere super terram.*” Tudgyátok é, ugy-mond, mit példázzanak az égről le esett csillagok? példázzák a' nagy Méltóságokban helyezettett Uri Szémélyeket, a' kik hosszú élet reménségével táplálván magokat, azt gondolják, hogy a' világi szerencsés állapotokban úgy meg-erössödtek, mint az égi erősséghez szegeztett csillagok: de midőn ingyen sem vélik, midőn a' világ javaival leg-gyönyörűségeben élnek, midőn az iffiúságnak leg-szebb virágában és világában vannak; el-jö a' kegyetlen halál, és az illyen csillagokat gyászos setétségben borította, 's le-taszítván őket a' földre, bé-teljesíti rajtok, a' mit írt bölcs Origenes trac. 30. in Matth. *Ceciderunt stellae, id est, „lumen suum deficiente fomento amiserunt;” „et quod in eis terrestre remansit, in terram cecidit.*” Földre estek a' csillagok; mert el-fogyott benne az éltető és tápláló világosság, 's a' mely testet föld-ből vettek vólt, vissza adták az ő anyjának, a' földnek.

Igy esett-le az el-múlt Decembernek huszon nyolczadik napján a' Csillagos Czimerű Méltóságos Erdödi Háznak Egérül Gróff Erdödi JULIANA ASZSZONY, kihez méltán szabhatom Szent János látásából amaz igéket: „*Cecidit de caelo Stella Magna,*” „Nagy Csillag esett-le az égről.” Az lesz tehát mostani Prédikációmnak czéllya, hogy csekély tehetségem szerént előtökbe terjeszszem ennek a' nagy CSILLAGNAK fényes Súgárit, tudni illik az Istenben el-nyugodott Gróffné Aszszonynak tekeltes jámbor életét, mellyel minnyájunknak öröme, és Méltóságos Familiajának ékességére úgy ragyogott, és tűn-

döklött, mint a' szép Csillag. Míg én erről a' Csillagról beszélgetek, kívánom, hogy a' jelen lévő Keresztyének legyenek „*Stellae manentes in ordine suo*,” és tar-<A3v>tsák-meg a' csendes halgatásnak rendit; követvén azokat a' csillagokat, melyekről Birák könyvének ötödik részében [v. 20.] azt olvassuk, hogy míg az Izrael népe Sisara ellen harczolt, „a' magok rendit szépen meg-tartották.”

Polydorus Virgilius egy csomóban akarván füzni a' régi Nagy Familiáknak jeles dicsiretét, rövideden, de fontosán így szól felölök: *Continuata Principum, ac Magnorum Virorum successio, et quae ex ea consurgit, Generis amplitudo, Coeli quaedam figura est; habet siquidem lucida sydera, solesque suos, virtutum splendore fulgidissimos.* A' Nagy méltóságú Rendeeknek Familiája hasonló a' csillagos éghoz; mert annyi csillagokat számlál, mennyin voltak, és vannak az olyan Familiában Uri személyek, a' kik vagy bölcseséggel, vagy vitézséggel, vagy szent étellel, vagy valamely nagy tisztbéli állapottal fényeskedtek, és fényeskednek. Illyenek Magyarországban a' több Gróffi Familiák között az Erdödi, és Csáki Méltóságos Házak, melyekből a' dicsiretes emlékezetű Gróffné Aszszony származott; tudni illik: Gróff Erdödi Sándortól, mint édes Attyától, és Gróff Csáki Christinától, mint szerelmes Annyától. Igazsággal mondhatom azt mind a' két nagy Familiáról, hogy az Isten meg-sokasította az ő magvokat, mint az égi Csillagokat; bé-teljesítvén rajtok azt az ígértet, melyet *Gen. 15.* [v. 5.] az ő kedves szolgájának Ábrahámnak tett vala, mondván: „*Suspice Caelum, et numera stellas, si potes:*” „*sic erit semen tuum.*” „Tekints-fel az égre, és számláld-meg a' csillagokat, ha meg-számlálhatod: Így leszen a' te magodnak szaporodása”, és tenyészése. Bé-teljesedett ez a' szép áldás mind a' Csáki, mind az Erdödi Méltóságos Familiákon; mert ha azoknak Genealogiájába tekintek, talállok mind a' kettőben sok Csillagokat, az az, Gróffi Személyeket, kik a' Magyar Korona alatt Egyházi és Világi méltóságokkal, és örök dicsiretet érdemlő cselekedetekkel tündöklöttek, és mostan-is tündöklenek. Szóllanék itt jó szível az Anyai <A4r> Méltóságos Familiának Csillagiról; de nincs annyi tehetségem, hogy azoknak csak neveit-is elő számlállyam: annival inkább, hogy dicsősséges cselekedetét illendő-képpen dicsirhessem. Elég legyen tehát azt mondanom felöle, hogy a' Nagy Erdemű és Dicsőségű Csáki Familiából, mely immár kilencz száz ötven esztendőktől fogva csillagzik, sokan voltak Vár-megyékben Fő Ispányok, Vég-Házakban Fő Kapitányok, Mezőkben Fő Hadi Vezérek, Országos Törvényekben Fő Birák, Erdélyben Fő Gubernátorok, Felső Magyarországban Fő Generalisok. Nem költöm fel a' koporsóból azokat, a' kik immár meg-hóltak; mert Istennek áldásából elegendő

vannak most-is, mind Erdélyben, 's mind Felső és Alsó Magyarországban a' Méltóságos Csáki Háznak élő Csillagi, melyek között hajnali Csillag módgyára tündöklök Kegyelmes Urunknak ő Fölségének nagy Tanácsú Angyala, és Királyi Táblájának Birája, Szepes Földének örökös Ura, két Tekéntetes Vármegyének Fő Ispánnya, az egész Földnek Fő Generalissa, és Országunknak Bölcs Magyar Cicerója, Gróff Csáki István, az ő Méltóságos Ötcsével Erdélyi Gróff Csáki Lászlóval edgyütt, kinek okos elméje, bátor szíve, vitéz kardgya, és Koronás Királlyához való igaz hívsége meg-érdemli, hogy örök emlékezetre Kronikákba irattassék.

Fordítsátok immár szemeiteket az el-enyészett NAGY CSILLAGnak Atyai Familiájára, tudni illik a' dicsősséges hírrel fénlő Erdödi Háza, melynek *Csillagos Czimerén* Perspectiva nélkül-is sok szép Csillagokat láthattok, a' mint én látok. Ott látom a' többi között Gróff Erdödi Bakats Tamást, a' ki Esztergami Ersekséggel, Romai Cardinalsággal, és Constantzinápolyi Pátriarkasággal tündöklött, 's tíz Voxokkal Pápaságra méltónak íteltetett. Ott látom második Erdödi Tamást, a' ki Horváth Országi Bánságának idejében Petrinia Várát a' Törököktől el-nyerte, 's Haszán Basát a' Kolapis vize mellett győzedelmessen <A4v> meg-verte. Ott látom Erdödi Simont, ki a' Fölséges Austriai Háztól, és Romai Szentséges Széktől Egri Püspökségre emeltetett. Ott látom Erdödi Jánost, ki a' Zágrabi Püspökséget dicsiretessen viselte. Ott látom Erdödi Pétert, a' ki tizen nyolcz Kö-váraknak Uraságát birta, és maradékinak Uri Titulussát azzal nevelte, hogy Claudius Hegyi örökös Grófoknak nevezetnének. Ott látom második Erdödi Pétert, a' ki maga költségén egynehány Zászló-allya Magyar hadat fogadott, 's fel menvén az Imperiumban, erős Vitézinek fegyverével a' Saxoniai Herczeget úgy meg-réttentette, hogy nyakaskodó kevélységét meg-alázván, fejet hajtana Maximilianus Császárnak, a' ki ellen pártot ütött vala. Ott látom harmadik Erdödi Pétert, Horváth Országi Bánt, a' ki Levicza, és Gradiska nevű Török Várakat fel-égette, és rablotta, sok Pogányok vérének ontásával, és Keresztyén raboknak szabadításával. Ott látom Erdödi Kristófot, és Erdödi Gábort, a' kik Szent Katalin tisztességére, a' Szent Ferencz Fiainak szép Klostromot és Templomot építettek, és szükséges táplálásra való Fundatiót rendeltek. Ott látom Gróff Erdödi Imrét, kinek okosságát, bölcsességét, áitatosságát, mértékletes életét, és Szerzetes rendekhez mutatott sok jó teteményit az én nyelvem elégségesképpen nem dicsirheti. Ott látom Gróff Erdödi Miklóst, kinek Bánsága alatt Horváth Ország sok szép szerencsékkel virágzott, sok Törökök romlásával épült, sok Boszniai Praedákkal gazdagodott. Ott látom Erdödi Farkast, ki a' Pogány ellenséggel vitéz módon

harczolván, édes Hazájának óltalmaért életét le-tette, 's piros vérével a' mezőt meg-festette. Ott látom, és csudálva szemlélem Erdödi Julián-kát, fellyebb említett Horváth Országi Bánnak Erdödi Tamásnak ártatlan Leánkáját, a' ki tíz esztendő korában meg-halván, ez előtt leg-
 5 alább nyólczvan esztendővel a' Jászka Templomban temettetett; de a' csuda tévő hatalmas Isten e' koráig sem engedte, hogy az An-<Blr> gyal Szüzeckének teste, vagy ruhája leg-kissebb részében-is rothadást szenvedne. Ott látom végtére (hogy az élöket-is böcsülletes emlekezet nélkül ne hadgyam), ott látom Nemzetünknek két gyámolító Istápját,
 10 két vigyázó Szeme fényét, 's Castor és Pollux módgyára tündöklő két nagy Csillagát, tudni illik: Méltóságos Erdödi Györgyöt, és Erdödi Kristófot, Claudius Hegyének, és Varasd Vár-megyének örökös Fő Ispányit, Császáruink és Királyunk ö fölsége Tanácsit, és Komornyikit; kik közül egygyik Arva és Bars Vár-megyének Fő Ispánnya, Arvai, és Létavai Királyi Jóságoknak Directora, 's Magyar Országi Nemes
 15 Kúlcso Városoknak Tárnok Mestere; a' másik Angyali szent Koronánknak őrzője, Királyi étek Fogóknak Mestere, és a' Tekéntetes Magyar Kamorának érdemes Praesesse.

Ezeknek Uri Véréből, Gróffi Házából, és Méltóságos Familiájából vette vólt az ő eredetit Gróff Erdödi Sándor, ki a' szent Házasságnak kötelével magához csatolván Gróff Csáki Christina Aszszonyt, nemzette az Istenben el-nyúgodott Erdödi Juliánát, ki ez előtt egy-néhány héttel Sente Várában Csillag módra fényeskedett; de immár a' halálnak gyászos setétségével bé-borítottatott, és a' földnek gyomrába
 20 rekesztetett: bizonyítván siralmas példájával az Emberi Nemzeten Tyrannuskodó Halálnak erejét, és hatalmát: mely nem csak az alacson renden lévőket öldökl, hanem a' nagy Méltóságokban uralkodó Sze-mélyeket-is minden kedvezés, és személy válogatás nélkül fojtogattya. Nem menti-meg ugyanis a' haláltól sem Asverust a' Királyi méltóság, sem Dáriust a' gazdagság, sem Absolont a' szépség, sem Salomont a'
 30 bölcsesség, sem Dávidot a' szentség, sem Sámson az erősség, sem Ge-deont a' híres vitézség. Nincs az ég alatt olly nagy kincsu Cleopatra, olly cifra öltözetű Jézabel, olly nagy okosságú Abigail, olly bátor szívű Júdith, olly tiszta életű Susánna, olly ékes ábrázatú Ester, oly buzgó áitatosságú Anna, olly <Blv> tekéletes erkölcsű Ersébet, ki a'
 35 halálnak hálóját el-kerülhesse. Akár Ur légy, akár szolgá; akár gazdag, akár szegény; akár Nemes, akár paraszt; akár Király, akár jobbágy; meg-kezel haldod: mert a' mint mondgya bölcs Idiota: (a) „*Sicut omnes Stellae, quae ab Oriente veniunt, quamvis sint magnae claritatis, et virtutis, tendunt tamen ad Occasum: sic etiam homines universi, qui*
 40 *ab Oriente, id est, per nativitatem intrant in mundum, quamvis*

aliquam diu rutilent, et clarescant; necesse tamen est, ut tandem ad Occasum mortis veniant, decidantque.” „Valamint hogy a' csillagok, melyek nap-keletről indulnak, akár aprók, akár öregek legyenek, együl egyig nap-nyúgatra sietnek, és egynehány óracskaig tartó vilá-goskodás után el-enyésznek; úgy minnyáján az emberek, kik a' születés
 5 által világra jönnek, ebben az életben kevés ideig tündöklenek; mert a' sietve járó halál mindenütt nyomokban vagy, és enyészetre ker-geti őket”, mindenekkel irgalmatlanul bánván, és senkinek nem ked-vezvén. Ide láttatott czélozni amaz elmés Poëta, ki a' Halálnak Kaszá-jára egy felől ilyen bötüket metczetett, „*Nulli parco*”; más felől
 10 ilyen szókat íratott: „*Omnia falco*”; mely bötüknak, és szóknak értelmét egy Magyar Poëta ilyen versekbe foglalta:

Senkinek nem kedvez a' kegyetlen halál;
 Koporsóban ejti, valakire talál.
 Nem gondol embernek sem méltóságával,
 15 Sem Nemességével, sem gazdagságával.
 Nem néz a' Gróffoknak nuszto subájára,
 Sem a' Királyoknak arany pálczájára.
 A' Tornyot és kunnyót egy iránt meg-hágja;
 20 A' Császárt és küldüst egy halomba vágja,

azzal mervén dicsekedni Abdiás Profétának negyedik versébül: „*Et si inter sydera posueris nidum tuum, inde detraham te*”: „ha a' csil-la-<B2r>gok között helyezteted-is a' te fészket, onnét-is le-vonszlak téged.”

Igy vont-le az Erdödi Familiának Csillagos égeről Gróff Erdödi
 25 Juliánát; kit mivel hogy Csillaghoz hasonlítani kezdettem, lássuk az ő csillagi sűgárit. A' Planétákról, melyeket Magyar nyelven bújdosó csillagoknak hívunk, azt írják az Astronomusok, hogy *alieno lumine gaudent*, mástól veszik minden világosságokat, tudni illik a' Naptól, mely őket világosította. Ellenben *Stellae fixae* azok a' csillagok,
 30 melyek mindenkor egy helyben szoktak állani, *luce micant propria*, magoktól világoskodnak. Illyen álló Csillag vólt Gróff Erdödi Juliána, a' ki álhatatos lévén az igaz hitben, és Isteni szeretetben, meg nem elégedett azzal, hogy Keresztyén Szüléktől származott, és Uri Fami-liájának fényességével külső-képpen tündöklött; hanem maga cseleke-
 35 detinek világoskodásával-is meg-mutatta Istenes Keresztyénségét, és belső lelki nemességét. Mert ugyanis Theopompus mondása szerént: *Nobilitate illustres sunt, non qui ex bonis et probis procreati sunt; sed qui bonitatem et probitatem profitentur*, Nem abban áll az igaz

Nemesség, és Uraság, hogy valaki Nemes ágybúl, és Uri vérből születtesék; hanem hogy magát jó cselekedetekkel meg-nemesítse, és jámbor Szüléinek dicsíretes nyomdokit kövesse. „*Aliena laudat, qui genus laudat suum*”, azt éneklí a’ Tragaedus Poëta. A’ mely ember csak régi Eleinek Czimerével, Nemességével, Uraságával, vitézségével, bölcsességével, szent életével dicsekedik; hasonló az AEsopus Varjához, a’ ki más madarak tollaival pipereskedik, és kérkedik vala. Nem tiéd, édes Keresztyénem, az a’ dicsíret, és dicsősség, mellyel a’ te Nemes Eleid tündöklöttek; ha azoknak dücsősséges nyomdokitól el-távozol, és magadat jó cselekedetiddel meg nem nemesíted. *Ille clarus, ille Nobilis, ille sublimis, qui vitijis servire dedignatur*, azt mondgya Arany- <B2v>szájú szent János: Csak azt kel tartani igaz Nemesnek és Urnak, a’ ki magán uralkodást nem enged a’ vétkeknek.

Tudta ezeket az én mái NAGY CSILLAG-om, Gróff Erdödi JULIANA, a’ ki meg-akarván böcsülettel felelni a’ Keresztyén Uri vér Nemességének, úgy irtózott mindennémü halálos vétektől, mint a’ mérges kígyónak füláncjátúl; s’ úgy örzötte lelkének tisztaságát, mint csillagzó szemeinek fényét. Olly szelid volt, mint a’ bárány; olly együgyű, mint a’ galamb; olly ártatlan, mint a’ testben öltözött Angyal. Meggyökerezett volt ő benne kisded korától fogva a’ kegyes természet, és alamisnáklódó könyörületesség; mellyel sok szegény Szerzetesek, igye fogyott árvák, gyámóltalan özvegyek, és szükölködő küldúsok tápláltattak, nem külömben, mint a’ füvek, fák, és virágok a’ csillagok influxusival neveltetnek, és tápláltatnak.

Nem illendő, hogy el-halgassam az ő engedelmeskedését, mellyel Attyának, és Annjának mindeneben szavát fogadta, s’ parancsolattyát nagy örömmel és serénységgel véghez vitte; követvén a’ csillagoknak engedelmességét, melyről így szól Báruk Profeta: (a) „*Stellae dederunt lumen in custodijs suis, et laetatae sunt*”, „*et dixerunt, adsumus: et luxerunt ei in jucunditate, qui fecit illas*.” „A’ csillagok világosságot tartottak az ő állásokban, és örvendeztek: hívattattak, és azt mondották: Jelen vagyunk; és vidámsággal világoskodtak annak, a’ ki őket teremtetten.”

Mit mondgyak az ő okos, rendes, és fontos szavairól, mellyekre olly szorgalmatosan vígyázott, hogy magát csak a’ Bizony mondástól is meg-tartóztatná. Soha senkivel nem háborgott; senkit bosszúsággal nem illetett; senkinek hírét nevét rágalmazó beszéddel meg nem sértette. Nem hallottál volna az ő szájából vagy mosdatlan trágárkodást, vagy útálatos szitkozódást, és átkozódást. E’ féle vétkektől irtóztatta mindenkor ötet az Isten félelme, kiről Joël Proféta azt írja, hogy (a) „*az ő színétül a’ föld meg-rémül, az egek meg-indúlnak, a’ nap*

és hód meg-setétülnek, és a’ Csillagok meg-vonnyák az ő fényességüket.”

Ebből az Isteni félelemből származott az-is, hogy Erdödi Juliána az ő lelkét a’ mindennapi aprólékos vétkektől a’ szent gyónás által gyakran tisztogatta; tudván azt Jóh Patriárka mondásából, hogy „*Nec Stellae sunt munda in conspectu ejus*”, „Az Istennek színe előtt még a’ csillagok sem tiszták”; s’ tartván attól, hogy Salomon szava szerént „*Qui spernit modica, paulatim decidet*”, „a’ ki az apró vétkeket el nem kerüli, nagy vétkekben esik”, mellyek miatt az embereknek nagy része el-kárhozik; mert a’ mint Szent János Apostol az ő titkos látásiban írja, a’ pokolbéli Sárkány az ő Farkának ágaival, tudni illik a’ halálos vétkekkel „*Tertiam partem Stellarum Caeli*”, „az égi csillagoknak harmad részét” le-vonnya, és pokolra taszította.

Azt-is méltó dicsírnem Erdödi Juliánában, hogy azok közzül a’ csillagok közzül volt, mellyeket ama’ három Sidó Iffiak a’ Babyloniai tüzes kemenczében az Istennek áldására és dicsírésére serkengettek, mondván: (a) „*Benedicite Stellae caeli Domino*”, „Dicsírijétek, és áldgyátok az Urat égi csillagok.” El-követte ezeket az én mái Csillagom-is; mert minden dőlgaít Isten dicsíretin kezdette, és végezte, s’ reggeli és estveli imádságit soha el nem múlatta. Nem volt néki semmi-ben olly nagy gyönyörösége, mint az Isteni szolgálatban, a’ Szent Miséknek halgatásában, az Imádságos könyvekben, az áitatosságnak gyakorlásában. Kiváltképpen való buzgósággal imádtá az óltári Szentséges Sacramentomot, igaz hitünknek vezérléséből, melly arra oktat bennünket, hogy abban a’ csudálatos Szentségben jelen vagyon testestül és lelkestül az élő Istennek Fia, a’ ki magát Apoc. 22. [v. 16.] Csillagnak nevezte, mondván: „*Ego sum*” „*Stella splendida, et matutina*”, „En vagyok” „a’ fényes hajnali Csillag.” <B3v>

Nagy áitatosságát mutatta az Isten Annjához-is, a’ ki Szent Bernárd Apáturtól *Stella maris* Tenger Csillagának neveztetik; mivel hogy Isten után az ő segítsége által eveznek ki a’ bünös-lelkek e’ világnak zúr zavaros tengeréből, a’ mennyei nyúgodalomnak partyára. Elméjében forgatván ezt Gróff Erdödi Juliána, Bóldog Aszszony tisztességére az Olvasót minden nap el mondotta, s’ a’ Szerdát és Szombatot minden héten meg böjtölte, édesdeden olvasgatván Szombat napokon azt a’ szép Magyar könyvet, mellyet Méltóságos Palatinus Urunk ő Herczegsége Szombat-napi áitatosságokból össze fűzött; fel akarván újjonnan buzdítani Országunkban a’ régi áitatosságot, mellyel a’ mi jámbor Eleink Szent István Király idejében Bóldog Aszszonyt tisztelték, mint Országunk Patronáját, és kegyes Oltalmazóját. Ennek Anyai kebelébe kívánta le hajtani az ő bádgyatt Fejét Gróff Erdödi

Juliána, midőn halála előtt egy nappal Szent Haraszi Bódog Aszszony Templomába kíváncszott, melyet az ő édes Napa, Gróff Tökölyi Kata Aszszony, ez előtt egynéhány esztendővel a' Sentei Harasztan építtetett, arra a' végre, hogy az Isten Annyának tisztelete a' Vág vize mellyékén gyarapodnék, és az által sok tévelygő le-
 kek üdvösség úttjára vezéreltetnének; olyan módon, mint régenten Ptolomaeus Philadelphus Király a' Pharos szigetében egy magas Tor-
 nyot építtetett volt, arra a' végre, hogy a' kik setét északának idején a' Tengeren eveztek, a' lámpásokat és fáklyákat, mellyek abból a'
 Toronyból ki voltak téve, messzéről meg látnák, és az utat el ne
 véték.

En-is azért, hogy fel vett útam el ne vétsem, vissza térek az én Gróffi Csillagomhoz, Erdődi Juliánához, 's hogy tovább is az ő lelki jószágának sugárit szemeitek eleibe terjeszsem, eszetekbe juttatom Sz. Mathénak második részéből ama' vidamító és örvendeztető Csillagot, melly a' nap-keleti Mágusokat Üdvöztönk imáadására vezette. Ez a' Csillag, a' mint írja az Evangelista, el tűnt vala Jerusalemben a' Mágusok szemei előtt, mellyen ők igen <B4r> meg szomorodtak; de minek utánna Jerusalemből ki mentek, ismét meg jelent nekik, és őket nagy vigaságra indította; mert „*videntes Stellam gavisunt sunt gaudio*” „látván a' csillagot, nagy örömmel örvendeztek.” Illyen öröme és vigasága volt akkor Méltóságos Gróff Esterházi Antalnak, midőn az ő szép Csillagát Erdődi Juliánát elsőben látta, és gyémántos gyűrűjével házasságot kötött. Örült akkor, midőn ő vele öszve eskütt, és menyegzői lakodalmat tartott. Örült akkor, midőn látta az ő igaz szívét, hiv szeretetét, csendes erkölcsét, alázatos engedelmisségét, diszes maga viselését, jó gazda-Aszszonyságát, és mindenkben kedves szorgalmatoskodását. Örült akkor kiváltképpen, midőn méhének gyümölcsözésével meg mutatta, hogy ha Isten éltetni fogja, az Esterházi Nagy Familiának Gyümölcsös Kertét sok szép Gróffi Csemetékkel fel-ékesíti.

Volt-is oka ennek az örömnak, és vigaságnak. Mert ha engemet ez előtt fél esztendővel valaki arra kért volna, hogy Astrologus legyek, és ennek az szép Csillagnak járásából jövődöllyek; látván az ő virágzó iffiúságát, friss egységét, vidám tekintetét, piros mosolygását, és gyönyörű nyájaskodását; kétség kívül nem mást jövődöltem volna, hanem hogy Méltóságos Férjének öröme hosszú életű lesz, 's nem csak Fiait és Leányit, hanem Unokáit-is fogja látni. De *O Spes fallaces!* meg csala engem a' reménség, és Astrologiámat meg szégyeníté. El jöve az orozva járó halál, és Erdődi Juliánát reménségem ellen e' világból ki szóllítá, házasságának első sengéjében, 's életének leg ragyogóbb csil-

lagzásában, úgy mint tizenhetedik esztendejében; melynek végén bé tellyesedett Sente Várán Ezechiel Profétából ama' jövődölés: (a) „*nigrescere faciam Stellas ejus,*” „az ő csillagot meg homályosítom,” és fekete gyászszal bé buritom.

Nagy csorbát ejtenék Sente Vára Aszszonyának dicsireti- <B4v> 5
 ben, ha el halgatnam azokat a' szép Virtusokat, azaz, lelki jószágokat, mellyekkel ő halálának előtte kilencz hétig tartó súlyos nyavalyájában csillagzott. Ez ugyan-is a' Csillagnak egyik tulajdonsága, hogy *pulchrius in tenebris rutilat*, annál szebben tündöklék, mennél nagyobb setétség vagon a' levegő égen. Az Isten-félő Keresztyén ember- 10
 is, mennél nagyobb nyomorúságokkal terheltetik, annál inkább ki mutattya az ő lelki jószágának sugárit. Halljátok, mit mond erről mézzel folyó Sz. Bernárd: (a) *Sicut „stellae in die latent, in nocte lucent; sic vera virtus, quae saepe in prosperis non apparet, eminet in adversis,”* Valamint-hogy a' Csillagok el rejtik nappal az ő fényes- 15
 ségeket, de északának idején ki mutattya; úgy gyakorta történik, hogy a' jámbor Keresztyénnek lelki jósága, melly a' szerencsés állapotban mások előtt el volt rejtve, a' nyomorúságnak idején ki nyilatkoz-
 kozzék. Illyen módon nyilatkoztak ki az én máj Csillagomnak né-
 melly sugárit, tudni-illik azok az érdemes jó cselekedetek, mellyeket az 20
 ő halálos betegsége szemünk eleibe terjesztett. Meg mutatta abban mindenknek előtte az ő békeséges türesét; mert a' fájdalmok ökle-
 lésit, és szorongatásit minden jajgatás, zúgolódás, és bosszszonkodás nélkül szenvedte, olly csendesen fekvén az ágyon, mint a' néma Bá-
 ránya. Meg mutatta nagy okosságát; mert testamentomi rendelkezését 25
 Kaptalanbéli böcsületes Személyek előtt alkalmas üdöben véghez vitte. Meg-mutatta Férjéhez való szives szeretetét; mert ő tőle szépen el búcsúzott, 's ő kivüle senkinek meg nem engedte, hogy utolsó
 kinnyáiban hozzá nyúljon. Meg-mutatta mélyes alázatosságát; mert kicsintül fogva nagyig mindenkől bocsánatot kért. Meg mutatta 30
 Arvácskájához való Anyai kegyes indulatját; mert szerelmes Férjét esedezve kérte, hogy annak Istenessen gondját viselne. Meg mutatta végtére bódog ki muláshoz való Keresztyéni készületét; mert büneiről
 töredelmes gyónást tévén, 's az Ol<C1r>tári Sacramentomban részesülvén, a' Szentséges Kenetet (mellyet ohajtva kívánt) fel-vette, 's 35
 az ő szívét erős hittel, reménséggel, és szeretettel Istenhez kapcsolván, a' Szent Feszületet ájtatos csókolgatván, a' JESUSnak és MARIA-
 nak édességes Neveit nyelven forgatván, buzgó imádságok és fohászko-
 dások között Apró Szentek északján az Urban elnyugodott, és leme-
 nő Csillag modgyára szemeink elől elenyészett, minnyájunkat szomo- 40
 rúságban, és keserűségben ejtven.

Mely epesztő keserűség eszembe jutattya a' Szent János látásiból azt az égről le esett nagy Csillagot, mely *Absinthiumnak*, azaz, „*űrömnnek* neveztetik vala;” azért tudni illik, mert a' vizekbe esvén, azokat úgy meg keserítette, mintha *űrömet* hánytak volna beléjük. Te vagy, Te vagy ez a' Csillag, jó Anyának jó Leánya, Erdödi Juliána! 5 Mig életben és egészségben vóltál, minnyájunknak öröme vóltál; de immár holtod után, nem *örömnnek*, hanem *űrömnnek* neveztetel; mert meg keserítettél minnyájunkat, kiváltképpen a' te édes Férjedet, a' ki vigasztalhatatlanul kesereg a' te halálodon. Méltán-is; mert te veled edgyütt el-enyészett az ő örömének Csillaga, el hervadott az ő vig kedvének Rosája, el temettetett az ő szívének Magnes köve. Erre nézve nem türhetem én-is, hogy szíves szánakodásból Agág Király szavaival fel ne kiáltsak: (a) „*Siccine separat amara mors!*” „Igy választ e' el a' keserű halál!” „*O mors*, (b) *quam amara est memoria tua!*” „Oh halál! halál!” be űrös a' te pohárod! „be keserves a' te emlekezeted!” Oh melly keserű azoknak egy mástól el válni, a' kik igazságos, és Istenes szeretettel egymáshoz vóltak kapcsolva! Mely igazán mondotta Szent Agoston Doctor, hogy *non amittitur sine dolore, quod possidetur cum amore*, a' mit ember szeret, el nem válthatik attól szübeli fájdalom nélkül; 's annál nagyobb fájdalomba merül a' szíve, mennél inkább szerette azt, a' mitől el kell válni. Mi az oka, hogy az Iffíú <Clv> Tobiásnak Anyja, Fiától való el válását, (a) „*irremediabilibus lachrymis*” „vigasztalhatatlan könnyhúllatásokkal” siratta? Nem más, hanem az Anyai szeretet, mellyel az ő Fiát úgy szerette, mint „*szemeinek világát, szívének vigasztalását, vénésegenek istápját, maradékának reménségét.*” Mi az oka, hogy a' Pó-gányságból ki tért Görög Keresztyének, halván Szent Pál Apostolnak búcsúzását, (b) „minnyájan meg szomorodtak, és nyakára borúlván keservesen sirtak?” Nem más, hanem a' fiúi szeretet, mellyel ötet úgy szerették, mint jámbor lelki Attyokat, (c) „*s ha lehetett volna, a' szemöket-is ki vájták volna, és ő néki adták volna.*” Mi az oka, hogy Jonathás midőn látná Davidnak számkivetésbe menetelét, meg ölelvén és meg csokolvan ötet, sirva búcsúzott el tőle? Nem más, hanem a' barátságos szeretet, mellyel Dávidhoz vólt csatolva; mert a' mint bizonyította az irás: (d) „*anima Jonathae conglutinata erat animae David, et diligebat eum, quasi animam suam,*” „a' Jonathás lelke egybe forradott vala a' David lelkével, és úgy szereti vala ötet, mint a' maga lelkét.”

Nem kell tehát csudálnunk, ha az özvegyiségre jutott Nagyságos Gróff-is keservesen érzi az ő szép Csillagának el enyészését; mert nyilván vagyon mindeneknél, a' kik őket közlelről ismérték, hogy a' há-

zasságbéli Istenes szeretetben úgy éltek, mint egybe forrott két szívek, és epe nélkül való páros galambok.

De enyhítsed egy kevésé fájdalomodat, Tekintetes Özvegy Gróff, Esterházi Antal. Ködben borúlt a' te Csillagod; de annak minden sugára el nem enyészett; meg holt a' Te kedves Racheled, azaz: *Juhockád*; de annak ártatlan báránykája meg maradt. Le dőlt a' Te Gróffi Kertednek gyümölcsös fája; de annak gyümölcse meg nem romlott. Eletbe van Istennek hálá, a' Te fiatal Csémetécskéd. Eletbe van a' Te ékes Rosácskád, melly a' *Rosás Czimerü* Esterházi Familiának kertében szépen fog virá-<C2r>gozni, és illatozni. Eletbe van Esterhási 10 Mária Teresia, ki a' Te Atyai szivednek örömére és vigasztalására lé-szen.

Vigasztalást vehetz abból-is, hogy a' Te jámbor házas Társodat, Gróff Erdödi Juliánát, inkább nevezhettyük élőnek, hogy sem holt-nak. Mert miképpen a' Csillagok, mikor látásunknak határozattýáról el 15 enyésznek, az égről le esni láttatnak, de valóságosképpen le nem esnek; úgy a' jámborúl élő Keresztyének, (a) „*visi sunt oculis insipientium mori,*” „a' balgatag embereknek itéleti szerént láttatnak meg-halni,” de valósággal meg nem halnak, hanem e' világi szarándokságnak únalmas életéből gyönyörűségeb életre mennek, Sz. Brúnó Patriár- 20 kának ama' mondása szerént: *Mors justorum mors dicenda non est, sed vitae principium; justi enim post mortem feliciter vivere incipiunt*, az igazak halálát nem kell halálnak nevezni, hanem élet kezdetének; mert akkor kezdenek az igazak bóldogul élni, mikor meg halnak. Nem kell tehát mód nélkül keseregnünk ennek a' Nagy CSILLAGNAK el 25 enyészésén; mert a' Csillag, egy elmés Poëtának Inscriptiója szerént, *Occasu tendit ad ortum*, mikor egy helyen el enyészik, másutt fel tet-zik. El enyészett mi szemeink elől-is testi halál által Gróff Erdödi Juliána; de sem lelkében, sem hírében el nem enyészett; mert az ő dicsíretes emlekezete soha meg nem hal; 's a' lelke-is (a' mint reménl- 30 yük) által ment az örök életre, mellyben az Istennek Szentel (b) „*fulgebunt*” *sicut „Stellae in perpetuas aeternitates”*, „Csillagok mód-gyára tündöklenni fognak örökkön örökké.”

Mivel pedig a' böcsüllet, és Uri vérhez illendő Udvariság nem engedi, hogy tőlünk búcsú vétel nélkül illy hosszú útra mennyen, 35 néked hajt elsőben-is alázatos térdet, Magyar Országunk leg-fényesb Csillaga, Méltóságos *Palatinus Herczeg*, 's a' te *Herczegi Csillag Társod-nak*. Alázatossan köszöni néktek, hogy kegyelmes grátiátokból bé-léphetett a' dicsősséges Esterházi Familiá-<C2v>nak házasságában; melynek Csillagi hogy világ végezetig tündököllyenek, igaz szível ki- 40 vánnya.

Téged tisztel második búcsúzásával, mint szerelmes Annyát, Méltóságos Gróff Csaki Christina, a' ki ötet méhedben hordoztat, világra szülted, igaz hitben neveltet, Istenes fenyítékben tartottad, Gróffi böcsülett ki-házasicottad, és utolsó betegségében egynehány hétig vigasztaltad, és orvoslottad. Azt kívánna ezekért néked, hogy szerencsés hosszú élettel (a) „*Quasi Stella matutina*,” „hajnali Csillag módgyára” tündököljél.

Edes Annya után búcsúzik tőled, mint nagy tiszteletre Méltó Öreg Attyától, Felső Magyar Országnek Fő Generalissa, Gróff Csáki István. Sok szép Csillagi vannak a' te Méltóságos Házadnak: tündököltesse Isten azokat Atyai szívednek örvendeztetésére, 's igye-fogyott Hazánknak gyámolítására.

Búcsúztatnám tőled a' te ékes Csillagodat, véletlen özvegységgel megszomorított Gróff Esterházi Antal; de hozzád való igaz szeretetből maga akar tégedet meg-szöllítani, és azt mondgya: Oh szívemnek drága kincse! be nehezen esik nékem, hogy tőled, a' kivel csak más-fél esztendeig éltem, illy hirtelen el-kel válnom. Valánk Isten kegyelme által *In bona Stella*; tündöklünk vala a' Sentei Uraságban, mint egy pár Csillag; gyönyörűségben éllyük vala napjainkat; mert virágozott közöttünk a' házasság-béli Istenes szeretet, és békeséges egyesség. De imé fel-zavará örömlöket az irigy halál, és egy mástól el-szakasztta bennünket. Légyen Isten akarattya, a' ki Szent Jób mondása szerént (b) „*Claudat Stellas quasi sub signaculo*,” „bé-rekeszti a' csillagokat, és pecsét alá zárja.” Bé rekesztett engemet-is, a' mint látod; mert hideg tetemimet koporsóban zárta, 's a' föld alá rejtette. Ha ellened valamiben vétettem, meg-bocsáss. Arvácskamat újonnan Atyai grátiádba ajánlom. Ugy visellyed, és viseltesd gondgyát, hogy ékesítő Csillaga lehessen a' te Gróffi Méltóságos Házadnak. <C3r>

Kötelesnek ismérem arra magamat, hogy tőled-is, mint kedves Napam Aszszonytúl búcsút vegyek, Méltóságos Gróff Tökölyi Kata. Mert én hozzám mindenkor olly kegyes jó akarattal vóltál, mint ha édes Anyám lettél volna. Meg-mutattad azt a' többi között, midőn nyavalyámban meszsze földről hozzám fáradtál, nem gondolván magadnak bádgyatt állapottyával, és erőtlenségével, melyben súlyos betegségem miatt estél vala. Jutalmazza-meg a' jó Isten fáradságodat, 's derítse-fel örömdre azt az Uri Csillagot, melynek meg-homályosodása miatt szomorú gyászban öltöztél.

Sógorsági kötelességem szerént búcsúzom tőled-is, Tekéntetes Gróffi Csillag, Tökölyi Mária; tőled hasonló képpen, mint egy testvér Bátyámtól, Gróff Erdödi Sándor; tőled, mint édes Néném Aszszonytúl, Gróff Erdödi Margit; tőled mint kedves Öcsém Aszszonytúl,

Gróff Erdödi Ersébet; töletek egy szóval, valakik azokban a' Méltóságos Uri Familiákban Csillagoztok, mellyekhez Atyafisággal, Rokonsággal, avagy Sógorsággal vóltam köteleztetve. Adgya Isten, hogy velem edgyütt csillagozzatok Mennyekek Országában.

Titeket sem hagylak búcsúzás nélkül, Oskolákba járó, és Nemzetünk reménségére nevedő Sógorkáim, Gróff Esterházi Jóseph, és Esterházi Ferencz. Elteszen benneteket a' kegyelmes Isten, és engedgye, hogy egyiktek az Egyházi Rendben, másiktok a' Világi Allapotban Csillag módra fényeskedgyék sok számos esztendőig.

Rólad sem feletkezem el, szívemtől szakatt édes árva Csillagoskám, Esterházi Mária Teresia. Nevellyen téged a' Csillagos egek Teremtője, és emellyen jövődében ollyan állapotra, melyben örvendezve mondhasák azt minnyáján felöled: (a) „*Vidimus Stellam ejus*,” „láttuk az ő” szerencsájének fényes „Csillagát.”

Búcsút veszek töletek-is Egyházi és világi jó akaróim; tőle-<C3v> tek Nemes Szomszédim, és Ismérőim; töletek Udvari Szólgáim, és szólgáló Leányim; töletek végtére gyászos pompámnak tisztességére öszve gyülekezett Férfiúi és Aszszonyi rendek: azt adván tanácsúl minnyájatoknak, hogy ha a' mennyei dücsösségnek Csillagos Koronáját el-akarjátok nyerni, Csillagozzatok ezen a' világon igaz Hitbül és Isteni szeretetbül származott jó cselekedetekkel; bé-tellyesitvén Üdvöztönk parancsolattyát, a' ki Szent Máthénak ötödik részében [v. 16.] így szóll: „*Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in Caelis est*,” „Ugy tündököljék a' ti világosságtok az emberek előtt, hogy látván a' ti jó cselekedetiteket, dücsöitsék a' ti Atyátokat, a' ki Mennyekekben vagyon.”

AMEN-t mondok én erre; de úgy, hogy ti-is az én utolsó kéréssemre AMEN-t mondgyatok, és lelkemért imádkozván, erre az esztendőre való Magyar Chronographicummal azt kívánnyátok, hogy

VrVnk IesVs ChrIstVs ErDöDI IVLIánát nyV-
gasztaLLya és CsILLagoztassa Vég nélküL
fénLö VILágosságban.

Lapalji jegyzetek

318:26	(a) Eccli. c. 43. [v. 10.]	
322:38	(a) Idiot. lib. 5. Contemp. c. 1.	
324:28	[Az (a) lapalji jegyzet hiányzik a nyomtatványból. A locus: Báruk 3, 34–35.]	5
324:40	(a) Joél c. 2. [v. 10.]	
325:17	(a) Dan. 3[, 63].	
327:2	(a) Ezech. 32[, 7].	
327:13	(a) S. Bernard. serm. 27. in Cant.	
328:13	(a) 1. Reg. 15[, 32].	10
328:14	(b) Eccli. 41[, 1].	
328:23	(a) Tob. 10[, 4].	
328:28	(b) Act. 20[, 37].	
328:30	(c) Gal. 4[, 15].	
328:35	(d) 1. Reg. 18[, 1].	15
329:17	(a) Sap. 3[, 2].	
329:31	(b) Dan. 12[, 3].	
330:6	(a) Eccli. 50[, 6].	
330:23	(b) Job 9[, 7].	
331:13	(a) Math. 2[, 2].	20
331:32	[Anyomtatvány C3v lapján látható embléma aláírása:] <i>Reddo, quod accepi.</i> Telluri Corpus, et Ossa; Sydereis Animam Sedibus, unde data est.	

IX. ISMERETLEN ESTERHÁZY ANTALNÉ ERDÖDY JULIANNA FÖLÖTT

Esterházy Antal felesége, a tizenhét éves Erdődy Julianna 1696-ban egészséges leánygyermeket szült férjének. A szülés a fiatal anyának életébe került. Betegségét és halálát is elmondja az a prédikáció, amely 1697. január 24-én hangzott el a temetésén, s Nagyszombatban nyomtatásban is megjelent (RMK I. 1514).

A beszéd szerzője ismeretlen jezsuita szónok. A szöveg a kötetünk bevezetőjében „egy tárgyfogalom köré épülő katolikus prédikáció”-nak nevezett beszéd típus képviselője. Erdődy Juliannát „csillag”-nak nevezi a szónok, s ennek megfelelően csaknem valamennyi szentírási idézetét Biblia-konkordanciájának *stella* címszavából gyűjti össze. Valószínűnek tartjuk, hogy másik forrása Filippo Picinelli (1604–1678 u.) *Mundus symbolicus* c. kompilációja, mert Biblián kívüli idézeteinek legtöbbje – pontosan ugyanazok a kiragadott részletek Szt. Ágoston, Ennodius, a „Bölcs Idiota” (*Idiota sapiens* = Raymundus Jordanus, lásd 322:38–323:2), Szt. Bernát műveiből – megtalálható e hatalmas gyűjtemény *Stellae* c. fejezetében (lib. I. cap. 10).

Ezeket az idézeteket, amelyeket csak egy szó (a *stella*) valamennyiben való előfordulása kapcsol össze egymással, szinte lehetetlen egységes, logikus gondolatmenetbe építeni. A beszédben vallásos tanítás vagy elmélkedés szinte nincs is, a főszerepet a családi reprezentáció (genealogia, laudatio, búcsúztatás) játssza, s az idézetek többsége is e részekbe épül bele. Az anyaggyűjtésnek és a beszéd megszerkesztésének ez a módja nem egyedi sajátosság, hanem a 17. század végi katolikus halotti beszéd gyakori jellemzője; hasonló módszerrel készült kötetünk szónoklatai közül a Széchényi György és a Draskovich Pál fölötti beszéd. Hogy a szerkesztés közös eljárásait megfigyelhessük, a Draskovich Pál fölötti beszédéhez hasonló táblázatot készítettünk az Erdődy Julianna fölött elmondott prédikáció szerkezetéről. Az egyes szerkezeti egységek előtti sorszámkok a Draskovich Pál fölötti szónoklat megfelelő részeinek sorszámozását követik:

RMK I. 1514.

1. Textus
2. Figyelemfelkeltő elemek:
Szt. Ignác
Minden változik
4. Két kommentár idézése a textushoz
5-6. A textus egy tárgyfogalmának
alkalmazása a halottra:
nagy csillag
8. A család: csillagos égbolt

9. Hagymány:
 - a) az ősök tisztségei
 - b) 950 éve híres család
 - c) az ősök felsorolása
7. Az egyéni mégis halandó
8. Nemcsak visszaveri a fényt, maga is világít
10. Saját érdemek:
 - a) adakozás
 - b) engedelmesség
 - c) vallási szokások, buzgóság
 - d) önművelés
 - e) istenes házasság
11. A halál bekövetkezett:
 - a) váratlan,
 - b) de türelmesen viselt betegség után,
 - c) istenesen

Halála a megmaradtaknak öröm, számára új élet kezdete

12. A halott búcsúja:
 - a) Esterházy Pál nádor (mint rokon)
 - b) rokonok
 - c) minden rendbeliek
 - d) A jelenlévőket istenes életre inti

13. Krisztus csillagoztatni fogja

A nyomtatvány Alv és A2r lapján látható fejléceket és zárólécet leveles-indás-szalagos motívumokból állították össze. Az A2r lapon stilizált indás-leveles A iniciálé is látható. A nyomtatványt záró emblémáról lásd a 331-32 jegyzetét.

Tárgyi jegyzetek

315:9–11 Az Erdődy család címerén, az egyszer vágott, egyszer hasított pajzs 2. és 3. kék mezéjében vízszintesen két ezüst csikolat hullámszik át, köztük, a kék alapon két arany csillag ragyog.

315:14 Esterházy Antal (1676–1722): Esterházy Ferenc (1641–85, királyi tanácsos, kamarás, Zala és Somogy vm. főispánja) és Thököly Katalin fia, Komárom vm. főispánja (1703–9). 1703-ban még császári ezredes, 1704-ben állt Rákóczihoz, rövi-

desen altábornagy lesz. Követi Rákóczit a száműzetésbe, Rodostóban hal meg. Második felesége Nigrelli Anna Mária grófnő volt, így a Mikes Törökországi leveleinek 41. darabjában említett rangon aluli házassága már a harmadik volt, nem a második, mint Hopp Lajos véli a Mikes kritikai kiadás jegyzetanyagában (I. Bp. 1966. 499). Esterházy haláláról lásd uo. a 45. levelet.

315:16–17 A jezsuiták temploma a nagyszombati Keresztelő Szt. János-templom volt.

315:19–21 E három sor kronogramma: római szám értékű betűit összeadva a prédikáció elhangzásának és megjelenésének évét kapjuk (1697).

317:5 I. (Nagy Szent) Leó (400 k.–461) pápa (440–61): *Sermo in Epiphaniae Solemnitate III.* c. munkáját idézi.

317:12 Az idézet *Agoston Sermones de tempore* c. gyűjteményének hagyományos számozás szerinti 134. darabjából való (lásd App, 157. sz. alatt, PL XXXIX. 2056). Valószínű azonban, hogy a prédikátor közvetlen forrása Picinelli kompilációja volt, ahol – pontos helymegjelöléssel – megtalálható ugyanez az idézet (lib. I. cap. 10).

317:17 Magnus Felix Ennodius (474–521) páviai püspök *Dictiones* c. munkájának 12. darabját idézi: *Dictio data Aratori quando ad laudem proventus est.* A prédikátor ezt a helyet is Picinellinél találhatta meg (lib. I. cap. 10). A fordítás kétütemű, páros rímű tizenkettesben készült.

318:7–8 Koronás Proféta: Dávid. A bibliai locus helyesen: Zsolt 19,2. Pontos fordítása: „Az eget beszélik Isten dicsőségét, és kezeinek munkáját hirdeti az égboltozat.”

318:16 A latin idézet Daniello Bartoli (1608–85) Ignác-életrajzából (IV, 28) való. Vö. még Illyés András: *A keresztyeni életnek példája vagy tükrö, az az: A szentek élete.* 4. k. Nagyszombat 1682. (RMK I. 1291): „Sz. Ignátius mikor fel-emelte szívét az Istenhez, és meg-nézte az Eget, azt mondotta: Jaj mely alá valoknak látnak nekem minden világi dolgok, mikor az Eget szemlélem.” (277.) A prédikációt követő esztendőben pedig: Esterházy Pál: *Regina sanctorum omnium. Minden Szentek Királynéja, Boldogságos Szűz Maria tisztelete.* Nagyszombat 1698. (RMK I. 1534): Ignácnak „szokott szava vala: Jaj melly rusnya a föld mikor az eget nézem!” (2. r. 92.)

318:29 *Suporlát, superlát:* (mennyezeti) kárpit. Lásd TESz III. 618.

318:30–32 E sorokban a nevek együttes előfordulása miatt csakis Ailiosz Dionüsziosz és Pauszaniasz; *Onomata Attika* c. művéről lehet szó. (A szerzőkről, elkülönítésként névrokonaitól és a műről lásd Pauly Bd. V. 987–91. és XVIII, 4. 2406–16.) A műnek csak görög szövegéhez jutottunk hozzá, így az idézett latin mondat származását, hűségét nem tudtuk ellenőrizni.

319:11 A locus: Lk 21,25.

319:12–15 Vö. Mt 24,29. Mk 13,24–25.

319:17–19 A ferences Pádúai Szt. Antal (1195–1231) *Sermones dominicales adventus, et de tempore* c. gyűjteményéből idéz: *Dominica I. Adventus.* (Lásd pl. Sancti Francisci Assiatii, nec non S. Antonii Padvani *Opera omnia*. II. *Opera omnia* S. Antonii Padvani. Lugduni, 1653. 3. E kiadás margójegyzete az idézett rész mellett: „Homo stellis comparatur”.)

319:24 *Ingyen sem*: egyáltalán nem.

319:28–30 Az idézet *Órigenész* (185–254 k.) Máté-magyaroztatának 48. részében található (az *Origenes Werke* XI. Berlin 1976. kiadás szerint), és Mt 24,29-hez kapcsolódik. Így a „trac. 30.” jelölés egy általunk ismeretlen kiadásra hivatkozhat.

320:7–12 *Vergilius Polydorus* (1470 k.–1555) Angliában is működő itáliai humanista valamely művét idézi: *Proverbiorum libellus* (1498), *De inventoribus rerum* (1499), *Dialogus de prodigiis* (1531), *De patientia, de vita perfecta, de veritate et mendacio* (1545), *Anglica historia* (1534, 1546, 1555). A lokalizáláshoz a kiragadott mondat semmiféle támpontot sem ad, megfelelő mutató hiányában ellenőrzésére nem vállalkoztunk.

320:19 *Erdődy Sándor* kincstári elnök, Erdődy György és Batthyány Erzsébet fia. Csáky Krisztinát 1668-ban vette feleségül.

320:20 *Csáky Krisztina* (1654–1723): Csáky István országbíró (lásd 321:7) lánya; első férje, Erdődy Sándor halála után Draskovich Miklós (lásd kötetünkben VII. 285:35), majd Bercsényi Miklós felesége.

320:28 *Genealogia*: leszármazás, ill. családfa.

320:37 A Csákyak legkorábbi ismert őse a hét vezér egyike, Előd, kinek Szabolcs fiától „a Csák-nemzetség származik” (Anonymus 6. és 20. Pais Dezső ford.). A 950-ből így is hiányzik mintegy száz esztendő.

320:38–40 A Csáky család e tisztségeket viselt tagjait lásd Nagy Iván III. 67–92.

321:1 *Felső-Magyarország*: a Dunántúl és ÉNY-Magyarország; *Alsó-Magyarország*: ettől keletre.

321:3 I. Lipót (1657–1705).

321:7 *Csáky István* (1635–99), Szepesföld örökös ura, Bereg (1662–89) és Szepes vm. (1670–99) főispánja, belső tanácsos és kamarás, Felső-Magyarország hadainak főkapitánya, 1687-től országbíró. (A Szepesföld örökös ura címet apja, Csáky István [1603–62] szerezte meg.) *Cicerónak* azért nevezi a szónok, mert irodalmi tevékenységet is folytatott; erről lásd Hargittay Emil: *Csáky István „politica philosophiai okoskodás”-a*. = ItK 1986. 77–85.

321:7 *Csáky László* (1640–1708), Doboka vm. főispánja.

321:13 *Perspectiva*: itt: 'távcső'.

321:15 *Bakócz Tamás* (1442–1521) 1486-tól győri, 1491-től egri püspök, 1497-től esztergomi érsek, kancellár, 1500-tól bíboros, 1507-től konstantinápolyi pátriárka. II. Gyula pápa (1503–13) halála után az V. lateráni egyetemes zsinat pápaválasztó konklávéján a hagyomány szerint tíz, ténylegesen nyolc szavazatot kapott, de nem ő, hanem Giovanni Medici lett a pápa X. Leó néven (1513–21). Bakócz nagy birtokszerző volt, fontosabb szerzeményei: Monoszló (Körös vm. 1493), Somló (Veszprém vm. 1495), Monyorókerék (Vas vm. 1496).

321:17 *Erdődy Tamás* (1558–1624) horvát bán (1584–95, 1608–15), 1593-ban legyőzte Hasszán pasát Sziszeknél (a Kulpa [*Kolapis*] folyó mellett), 1595-ben Zrínyi Györggyel együtt elfoglalta Petrinja várát. Ő szerezte 1607-ben a Varasd vm. örökös főispánja címet.

321:20 *Erdődy Simon* (†1543) Bakócz unokaöccse, 1519-től zágrábi püspök. Szapolyai horvát banná (1530–1) és egri püspökké tette. Később Ferdinándhoz pártolt.

321:22 *Erdődy János* Bakócz egy másik unokaöccse, zágrábi püspök (1514–9).

321:23 A három *Erdődy Péter* adatai a prédikációban – a ma használatos családörténeti összefoglalásokhoz képest – összekeveredtek. I. *Erdődy Péter* Bakócz Tamás unokaöccse, Vas vm. főispánja, főkamrás, főlovászmester, Ferdinánd híve volt. 1543-ban Itáliába költözött, ott is halt meg. Mi nyolc várát ismerjük név szerint (lásd Nagy Iván IV. 60), köztük Monoszlót (*Mons Claudius*; Körös vm.); de a grófi rangot csak II. Erdődy Péter (lásd 321:25) szerezte meg 1565-ben.

321:25 II. *Erdődy Péter* (†1566), az előbbi fia, Zala vm. főispánja, 1557-től horvát bán. 1547-ben, mintegy kétszáz lovassal részt vett a protestáns János Frigyes száz választó elleni schmalkaldeni háborúban, az „*Imperium*”, a német-római birodalom császára azonban ekkor nem Miksa, hanem V. Károly (1519–56). Igaz, Miksa (1564–76) 1563-as pozsonyi koronázásán is jelen volt Erdődy Péter, százötven lovas élén.

321:30 III. *Erdődy Péter* (†1613), az előbbi fia. Nem volt horvát bán, csak a sziszeki csatában (1596) való részvételéről tudunk. Az itt neki tulajdonított hadi sikerek apja nevéhez fűződnek, aki 1553-ban aratott (Frangepán Györggyel együtt) győzelmet Gradiskánál (Pozsega vm.). Leviczka: talán névromlás az ugyanekkor felpredált Velika (Körös vm.) helyett; esetleg Levaics (Orbász vm.)?

321:33 *Erdődy Kristóf* (†1620) Erdődy Tamás (lásd 321:17) fia, *Erdődy Gábor* kincstári elnök, főajtónállómester apja. Fiával együtt 1618-ban Nagyszombat mellett ferenccs zárdát és templomot építtetett, alapítványt rendelt.

321:36 *Erdődy Imre* (†1690) Erdődy Kristóf (lásd 321:33) fia, tárnokmester (1681–7). Tagja a Wesselényi-mozgalom tagjai felett ítélező törvényszéknek.

321:38 *Erdődy Miklós* (†1693) Erdődy Péter (lásd 321:30) unokája, báni helytartó, majd horvát bán (1670–93). Győzelmes harcokban visszahódította a töröktől Szlavóniát.

321:41 *Erdődy Farkas*: az előbbi testvére, a török fegyverétől esett el.

322:2 *Erdődy Juliánna*: Erdődy Tamás (lásd 321:17) leánya, valószínűleg az Erdődyek jászakai (Jasztrebarszko, Zágráb vm.) Szt. Mária-templomában temették el. A holttestével kapcsolatos csodának nem bukkantunk írásos nyomára.

322:10 *Castor és Pollux* (Kasztór és Polüdeukész, a Dioszküroszok) az antik mitológiában elválaszthatatlan testvérek, Léda fiai.

322:11 Erdődy Gábor (lásd 321:33) ifiai. *Erdődy György* (1645–1714) Árva (1676–1713), Bars (1686–1713), Sáros (1688) és Varasd vm. főispánja, főtárnokmester, 1704-től országbíró. Thököly pártjáról 1684-ben Lipót hűségére tért. *Erdődy Kristóf* (†1704) 1681-től koronaőr, „a kamorra praesesse” (kamaraelnök), majd tárnokmester.

322:15 *Létava*: Lietava (Trencsén vm.). Az Árva-lietavai uradalmat Thurzó György nádor (1567–1616) halála óta a leányági örökösök osztatlanul birtokolták (a kamara is részbenedett belőle), amiért is a birtok élére az érdekeket egyeztető igazgatót jelöltek.

322:23 *Sempte* (Nyitra vm.), az Esterházyak uradalmi központja a Vág partján.

322:26 *Tyrannuskodó*: zsarnokoskodó.

322:29–35 *Asverus*: lásd Eszt I.1. *Dairius* (I. Dareiosz) perzsa király (i.e. 521–486). *Absolon* Dávid fia, lásd 2Sám c. 13:–18. *Gedeon*: Bír 6,11–8,32. *Cleopatra*

(VIII. Kleopátra) egyiptomi uralkodó (i.e. 51–30). *Jézabel*: 1Kir 16,30–33. 2Kir 9,30–37. *Abigail* Dávid felesége, lásd 1Sám 25. *Judit*: lásd Jud. *Susánna*: Dán 13. *Ester* Asverus felesége, lásd Eszt. *Anna*: 1Sám 1. vagy Lk 2,36–38. *Ersebet* Keresztelő János anyja, lásd Lk 1.

322:38–323:2 Raymundus Jordanus egyházi író a 14. sz.-ban élt Franciaországban, elmékedéseket és több traktátust írt. Összegyűjtött műveit a 17. sz.-ban többször is kiadták *Idiota sapiens* cím alatt. E kötetből az *Elmékedések* 5. könyvére vonatkozik a prédikátor. Bizonyosnak látszik, hogy közvetlen forrása Picinelli kompilációja volt, ahol – *Stellae* cím alatt (lib. I. cap. 10.) – pontosan ugyanez a részlet olvasható.

323:10–11 *Nulli parco*: „senkit sem kímélek”. *Omnia falco*: „mindenkit leka- szálok”. Nem tudni, hol (melyik emblemaszkönyvben) látta a szerző ezt az emblémát; a motívum Henkel-Schöne könyvében nem található. Picinelli kompilációja is csak hasonló ismeret: *Nemini parco* (lib. III. cap. 36).

323:13–20 A vers kezdősora nincs az RMKT XVII. megjelent köteteinek muta- tójában. Elképzelhető, hogy kiragadott részlet valahonnét.

323:17 *Nusztos*: nyusztprémes.

323:27–32 A kor tudományossága kétféle égitestet ismer: az állandó csillagok (*stellae fixae*) maguk világítanak (lásd Apáczai 6. r. XVI–XX), míg a bujdosó (bolyon- gó) csillagok (*planetae*) „verik műreánk a napnak fényét vissza” (lásd uo. XXII–XXV).

323:28 *Astronomusok*: csillagászok.

323:37 A *Theopomposz* nevű szerzőről lásd Pauly Bd. V A, 2. 2172–2223. A latin idézet leköltőjét nem tudtuk azonosítani. Diogenész Laertiosz *Antiszthenész*-ről jegyezt fel hasonlókat (lib. VI. cap. 1. n. 5).

324:4 *Tragedus Poëta*: Lucius Annaeus Seneca (i.e. 4–i.sz. 65). A *Hercules furens* c. tragédiában olvasható: „*Qui genus lactat suum, Aliena laudat*” (2. felv. 340–1. sor). Magyarul: „Idegeneket dicsér, aki a származásával kérkedik.”

324:6 Az *Aiszóposz* (i.e. 6 sz.) neve alatti mesegyűjtemények közismert történe- te a mások tollát magára öltő madárról szól.

324:7 *Pipereskedik*: cicomázza ki magát.

324:12 *Íóannész Khrüszosztomosz* (344/54–407) konstantinápolyi pátriárka hatalmas életművében hasonló részletek: PG I.V. 101. 142. 232. 237. LVI. 15. 652. LVII. 181. 465. 570. LX. 212. 520. LXII. 21. stb.

324:18 *Együgyű*: itt: szelíd.

324:23–24 *Influxus*: befolyás. A kor felfogása szerint az égitestek kölcsönös helyzete befolyásolja a földi dolgokat, így az időjárást is (lásd pl. Apáczai 6. r. XXIV. 3–7).

325:5 Jób 25,5.

325:8 Sir 19,1.

325:12 Jel 8,12.

325:24 Az oltáriszentség, a katolikus egyház harmadik szentsege.

325:30 Az *Ave maris stella* („Üdvözlégy, tenger csillaga”) kezdetű latin himnusz szerzősége bizonytalan, Szt. Bernát (1091–1153) Clairvaux-i apát, a „doctor meli-

fluus” („mézajkú doktor”) mellett Pauluss Diaconusnak (730?–799) és Venantius Fortunatusnak (530–609) is szokás tulajdonítani.

325:32 *Zúr zavaros*: lásd kötetünkben VII. 281.4.

325:36–38 Esterházy Pál nádor (lásd 329:37) a *Patrona Hungariae*-gondolat egyik legbuzgóbb képviselője volt. Itt említett könyve Nagyszombatban jelent meg 1691-ben: *Az Boldogságos Szűz Maria Szombatja, az-az minden szombat napokra való aetatosságok* (RMK I. 1413).

325:39–40 A *Patrona Hungariae*-eszméről és I. István szerepeltetéséről lásd Bellér Béla: „*Regnum Marianum*”. = *Világosság* 1966. 37–43.

326:1–4 Sempste határában, *Szentharaszton* (Nyitra vm.) Thököly Katalin temp- lomot építtetett, mely később búcsújáró hellyé vált.

326:2 *Napa*: anyósa.

326:7 II. Ptolemaiosz *Philadelphosz* egyiptomi uralkodó (i.e. 285–46). A *pharo- szí világítótorony* az ókori világ hét csodájának egyike volt.

326:16 *Mágusok*: napkeleti bölcsek, lásd Mt 2,1–12.

326:20 Mt 2,10.

326:33 *Astrologus*: csillagjós.

326:38 „Ó, csalfa remény!”

327:13–15 A Szt. Bernát-idezet és helyének megjelölése is pontos, de a prédí- kátor közvetlen forrása alighanem Picinelli könyve volt: lib. I. cap. 10.

327:29 *Apró Szentek északján*: december 28.

328:2 Jel 8,11.

328:18 Vö. „*Quod enim sine illiciente amore non habuit, sine urente dolore non perdit*.” (*De Civitate Dei* I. 21. c. 26.) Hasonló: „*Sine dolore non pereunt, quae cum amore possessa sunt*.” (PL XL. 156. 265.) Efféle gondolatok minden egyházi írónál találhatók, így pl. Nagy Szt. Gergelynél: „*Nunquam quippe sine dolore amittitur, nisi quod sine amore possidetur*” (PL LXXV. 531); innét Pázmány is idézi (ÖM magyar sor. VII. 452).

329:2 „A galambnak nincsen epéje”, lásd Apáczai 7.r. XL. 14.

329:5 *Ráchel*: Jákob felesége, lásd 1Móz c. 29–35. Nevének jelentése héberül: „bárány”.

329:9 Az Esterházy család címerén kék alapon koronán álló koronás griff jobb első lábával kivont kardot, bal első lábával három piros rózsát tart.

329:15 *Látásunknak határozattya*: láthatóhatár.

329:19 *Szaránsékság*: lásd kötetünkben VII. 277:14.

329:20–22 Szt. Brúnót (1030 k. – 1101) a karthauzi rend megalapítóját idé- zi, bármiféle helymegjelölés nélkül. A részlet az *Expositio in Psalmos* című munká- ból származik, a 117. zsoltár 15. verséhez írott magyarázatban olvasható. A pontos la- tin eredeti: „*Neque fuerunt tribulationes membris meis iam passis causa mortis neque passuris adhuc causa mortis erunt. Mors enim corporalis quae per tribulationes accidit, mors dicenda non est, sed vitae principium. Post hanc enim mortem sancti vivere feliciter incipiunt. Unde etiam dies obitus martyrum natale dicitur. Tunc enim in aeterna vita nascuntur*.” (PL CLII. 1252.)

329:27 Az emblema magyarázatát lásd Picinelli lib. I. cap. 10.

329:37 Esterházy Pál, Antal nagybátyja (1635–1712), 1681-től nádor, 1687-től herceg, az aranygyapjas rend kitüntetettje (1681). Második felesége Thököly Éva volt, Antal anyjának, Katalinnak testvére.

329:38 *Grátia*: jóindulat, kedvezés.

330:9 *Csáky István*: lásd 321:7.

330:18 „Kedvező csillagzat alatt”.

330:39 *Thököly Mária*: Thököly Katalin és Éva testvére.

330:40 *Erdődy Sándor*: Julianna bátyja, kamaraelnök. 1670-ben született.

330:41 *Erdődy Margit*: Julianna néneje, előbb Draskovich Pálné (lásd kötetünkben VII), majd Kéry Jánosné.

331:1 *Erdődy Erzsébet*: Julianna húga, hajadonként halt meg.

331:5–9 *Esterházy Antal* testvéröccsei. *József* (1682–1748) előbb papnak készült, 1693-tól rátóti prépost. 1700-ban tette le a filozófiai doktorátust Bécsben. 1705-ben lépett világi pályára, Komárom vm. főispánja, horvát bán (1733–41), 1741-től országbíró lett. *Ferenc* (†1758) Borsod vm. főispánja, főlovászmester, 1746-tól tárnokmester.

331:29 *Chronographicum*: lásd 315:19–21. A szóalakra lásd Bartal 124.

331:30–32 E három sor kronogramma, az 1697-es évszámot rejti.

331:32 A nyomtatvány utolsó lapjának alján szív alakban, leveles-virágos dísszel körülvéve embléma látható, amely sziklás tengerpartot ábrázol, a vizen csónak hanyódik. Az embléma feliratának és aláírásának fordítása: „Visszaadom, amit kaptam. A földnek a testet és a csontot; a lelket az égnek, ahonnan kaptam.” Magyarázataát lásd Picinelli lib. II. cap. 29.

Kritikai jegyzetek

321:18 Támást, – 322:35 [A B1r lapon az őrszó:] tökél- – 324:10 csel kedetiddel – 324:34 mondgyák – 324:41 áz – 325:29 áitatosságot – 326:6 úttará – 326:10 vólták – 326:24 házás – 326:26 engedelmességet, – 327:13 [Az (a) lapalji jegyzetre való szövegbeli utalás hiányzik a nyomtatványból.] – 327:33 Keresztyéni – 328:15 halal! halál! – 328:21 válni. – 328:23 *irremediahilibus* – 329:24 elni, – 332:3 Idot.